

RELIGION OCH POLITIK

OM DE KRISTNA VÄRDERINGARNA I EUROPA OCH BEHOVET AV TEOLOGISK ANALYS I EU

EU förutsätter att det bland människorna i Europa finns en sådan kulturell och värderingsmässig gemenskap att en union mellan staterna är möjlig. Frågan om de kristna värderingarnas vara eller icke-vara i EU:s konstitution ställdes inte 1951. Att den nu ställs, femtio år efter kol-stål-unionens tillkomst, är blott ett av många tecken på religionens återkomst också i Europa som uttryck för människans identitet. Tragiken i forna Jugoslavien vittnar om en identitet i den egna trostraditionen som skapar oförmåga att mötas i den gemensamme Gud som finns bortom traditioner och konfessioner. Den makedoniska filmen "Innan regnet faller" har tänkvärt visat på religionens exkluderande potential.

Under efterkrigstiden har omvälvande förändringar skett i samspelet mellan religion och politik över snart sagt hela jorden. I vårt land blev den gamla statskyrkan överspelad och med det trodde somliga att religionen var överspelad. Med tiden har det alltmer visat sig att så inte är fallet. Religionen har återtagit sin roll i politiken, men inte längre som stöttepelare åt systemet utan som systemets utmanare. Och nu är det religionen, inte kyrkan, som trätt in på den politiska arenan. Vi ser spåren av detta i påskupproret, debatten om en paragraf i EU:s konstitution om att EU vilar på kristna värderingar eller i debatten om muhammedbilderna.

Även om Indien delades i två stater med religionen som statsbärande identitet redan 1947 är det från 1980-talet religionen på allvar har visat sin ideologiska kraft i det politiska livet, på gott och på ont. Solidaritet i Polen, den östtyska lutherdomen, sandinistgerillan i Latinamerika och andra rörelser med religiös inspiration har varit pådrivande i människors frihetskamp och strävan efter demokrati.

Den kristna fundamentalismen i USA, den serbisk-ortodoxa i forna Jugoslavien, den muslimska i Nordafrika och den judiska i Israel har frigjort krafter av förtryck och förintelse. Men oavsett om inflytandet varit på gott och ont utgår det en politisk kraft av nytt slag från religionerna. Religionen har återkommit på den politiska arenan.

När jag var ung student runt 1960 förkunnade Herbert Tingsten att ideologierna var döda. Och så föreföll det kanske i slutet av 1950-talet. Ideologierna var döda. Religionerna var döda. Gud var död. Kvar var en inomvärldslig politisk vision av välfärdssamhället som formulerades i slutet av 1940-talet. Dess symboler var tekniska, Volvo PV 444, Folka-bubblan och TV-apparaten.

Symbolen kunde få religiösa dimensioner och bli föremål för nästintill religiös dyrkan, vare sig det gällde att putsa på huven och skärmarna eller plocka fram TV-kannen och samla familjen till andakt framför rutan. Det blev ett tecken på medborgerligt ansvarstagande att kväll efter kväll se nyhetsprogrammets alla rapporter om eldsvådor runt om i landet där ju TV hade den fördelen jämfört med radion att eldsvådorna gjorde sig bra i bild.

Förnuftsdyrkan och tron på vetenskapen hade redan från 1700-talet ifrågasatt tron på den Gud som är centrum i kyrkans liv, men i tiden efter andra världskriget blev politiken en ny arena där kyrkan tvingades på defensiven. Herbert Tingsten och inspektorn för min nation i Uppsala, den blide västgöten Ingemar Hedenius, jagade tillsammans spökena ur det förflutna. När de ställde Västerås-biskopen John Cullberg mot väggen för kyrkonazismen var Uppsala universitets aula full av spänt lyssnande studenter.

I den immanent teknikfrälsta tidens sociala vision fanns inte utrymme för religiöst inspirerad social verksamhet där religionens drivkraft togs tillvara. Ersta diakonissanstalts barnhem och hem för vad som då kallades sedligt vilsegångna kvinnor, där andakt ingick som en självklar beståndsdel, fick välja mellan att ge upp sin kristna profil eller läggas ner. Ersta kunde på den tiden inte ge upp sin identitet utan att förlora sin själ. Hemmen lades ner.

Religionsfrihetslagen 1952 är ett konsekvent tecken på utmanövreringen av Svenska kyrkan från den politiska arenan. Lagen upplevdes nog av många som ett hot när den trädde i kraft men den framstår i efterhand som oerhört framsynt. Motiven bakom var nog flera. Huvudskälet var väl att staten inte längre behövde kyrkan som det ideologiskt sammanhållande kittet i landet. Välfärdssamhället på jorden tog den plats som drömmen om paradiset i det förflutna eller drömmen om himlen i framtiden tidigare haft som politiskt sammanhållande vision.

Svenska kyrkans bindning till staten hade ju inletts 1527 av Gustav Vasa. Den har under tidens lopp tvingat kyrkan till en rad åtgärder i statens intresse som i efterhand ter sig svårförenliga med den kristna synen på medmänsklighet, empati och tron på Guds förlåtelse av felsteg och försyndelser. Kyrkan blev en del av det politiska maktsystemet. Den brutala etniska rensningen i de forna danska provinserna, tvångsdop av odöpta barn och kyrkliga straff av typ skamstock för världsliga brott är några exempel på att kyrkan alltför ofta stod på makternas sida mot människan.

Religionsfrihetslagen fick bland annat till konsekvens att klosterförbudet från 1595 upphävdes och att romersk-katolska kloster åter etablerades i vårt land. Tidigare hade till samhällsekonominns gagn viss religiös undantagslagstiftning funnits, som gjorde det möjligt för icke-lutherska bekännare att fira gudstjänst – under förutsättning att svenska medborgare inte deltog. Det började med frihet för kalvinister på 1600-talet, fortsatte med det så kallade judemanifestet på 1780-talet och senare romersk-katolsk gudstjänst.

Med religionsfrihetslagen 1952 blev det fritt för alla medborgare att utöva sin religion så länge den inte stred mot den övergripande lagstiftning som gäller för alla. Man kan se religionsfrihetslagen som ett uttryck för att religionerna nu i teknikberusningens tid ansågs döda och betydelselösa. Nu gällde vetenskapen. Ur samhällets synvinkel kunde statskyrkans religiösa monopol avvaras. Strävan att skapa det konfessionslösa samhället fick ett nedslag i Ragnar Edenmans religiöst neutrala enhetsskola från omkring 1960. Senare visade det sig att religiös neutralitet inte finns, men då trodde man det. Då var den underförstådda intentionen frihet från religion, trots att man talade om frihet till religion.

Principfrågan blev nu att förena ett traditionsmättat samband mellan kyrkan och staten med religionsfrihetslagens öppenhet för alla religioner. Fortfarande var rent faktiskt kyrkan en stark ideologisk faktor. Nästan alla barn döptes i Svenska kyrkans ordning och nästan alla som avled fick en kyrklig begravning. Men att prästerna var statstjänstemän rimmade illa med den nya situationen. Den första kyrka-stat-utredningen

tillsattes i mitten av 1950-talet under ledning av Ruben Josefson. Den avsatte under årens lopp hyllmeter text men utmynnade i ett intet. Det intressantaste med den är att den tillsattes. Den är ett tecken på en ny tid.

Samtidigt som det gamla sambandet mellan kyrkan och staten avlövdades i Sverige växte något nytt fram i Europa. Katastrofen skulle inte upprepas. De kristdemokratiska partierna i framför allt Italien och Tyskland var runt 1950 pådrivande vid tillkomsten av den europeiska kol-stål-unionen. Vapenindustrins huvudsakliga produktionsmedel ställdes under övernationell tillsyn. Ur detta samarbete växte den europeiska gemenskap som blivit allt starkare och som nu i form av EU blivit som en magnet för alltfler staters intresse.

De kristdemokratiska partiernas framväxt och styrka är ett tidigt tecken på religionens återkomst i politiken i Europa. Den tidigare starka antiklerikalismen i Italien och Frankrike förlorade sin politiska kraft.

Begreppet själ kan användas som beteckning för summan av det kulturella och religiösa arvet. Kultur och historia har skapat en gemensam identitet i Europa. De inbördes relationerna mellan de olika beståndsdelarna i Europas själ skiftar i de olika länderna, men inget land i Europa står fritt från minnen av den gemensamma historien.

I Europa finns kollektiva minnen både av romarriket och av korsfararnas illdåd i Bysans, av folkvandringarna och av de antika stadsstaterna, av det moriska Spanien och det muslimska Balkan, av kättarrörelserna och av den konfessionella enhetsstaten, av renässansen och upplysningstiden, av rationalismen och konfessionalismen, av fursteabsolutismen och av folkrörelserna, av sanningssökandet och förtrycket av sanningssökandet, av demokratiska och av bestialiska terrorstater, av emigration och immigration, av revolution och av feodal underkastelse, av deportation och av massförintelse av mänskligt liv – för att bara nämna några drag i den mångfacetterade företeelse som kan sägas ha format Europas själ.

EU förutsätter att det bland människorna i Europa finns en sådan kulturell och värderingsmässig gemenskap att en union mellan staterna är möjlig. Frågan om de kristna värderingarnas vara eller icke-vara i EU:s konstitution ställdes inte 1951. Att den nu ställs, femtio år efter kol-stål-unionens tillkomst, är blott ett av många tecken på religionens återkomst också i Europa som uttryck för människans identitet. Tragiken i forna Jugoslavien vittnar om en identitet i den egna trostraditionen som skapar oförmåga att mötas i den gemensamme Gud som finns bortom traditioner och konfessioner. Den makedoniska filmen "Innan regnet faller" har tänkvärt visat på religionens exkluderande potential.

I EU:s kristdemokratiska ursprung finns en latent spänning nedlagd. Spänningen har gått i dagen de senaste åren. Skall kristna värderingar skrivas in i konstitutionen som grundläggande för unionens ideologi? Vilar EU på kristen grund och på kristna värderingar? Detta blir problematiskt både i relation till dem som vill att politiken skall hållas fri från religionen och i förhållande till dem som använder sig av den kristna profilen som täckmantel för sina fördomar mot islam. Just nu gäller det för somliga att till varje pris hålla Turkiet utanför EU, men motivet är snarare den gamla turkskräcken än omtanke om kristendomens ställning. Kristendomen missbrukas än en gång för exklusiviteten.

Önskemål om att kristna värderingar skrivs in i EU:s konstitution som grund för den europeiska gemenskapen mötte jag senast i vårt land när jag våren 2007 höll ett föredrag om etik i politiken på ett årsmöte med moderaterna i Hallunda. Två unga kristna invandrare från Libanon uppfattade mig som en förrädare av den kristna tron när jag tog avstånd från tanken att kristna värderingar skulle ligga till grund för utvecklingen inom EU.

En europeisk konstitution måste ta hänsyn till alla medborgare. Alla medborgare är inte kristna. Vi har de icke-troende. Man kan inte säga att en icke-troende är mindre värd som medborgare än en troende. Men framför allt glömde de två ungdomarna bort att Europas religiösa själ inkluderar fler religioner än kristendomen.

Ser vi på frågan rent historiskt kan inte konstitutionen för en europeisk union skrivas så att den exkluderar judendom och islam. Judendomen är faktiskt äldst i Europa, den fanns här redan när Paulus inledde sina missionsresor. Trots statens krav på ett religiöst enhetssamhälle har judisk religion utövats offentligt i Sverige sedan slutet av 1700-talet. Islam har funnits i Spanien och på Balkan sedan 700-talet och är lika lite som judendomen bara en historisk företeelse. Islam är nu det efter Svenska kyrkan numerärt sett största trossamfundet i Sverige.

Det senaste halvsekle har Europa genom globaliseringen blivit mångreligiöst. Nu blandas hinduer, buddhister, schamaner och asatroende med varandra och präglar tillsammans med judar, kristna och muslimer Europas religiösa liv.

Kräver man att den egna religiösa tron skall tas på allvar måste man själv börja med att ta andras tro på allvar om man skall vara trovärdig. Samme Gud möter i alla religioner. De olika religionerna är uttryck för människans längtan att närma sig den andra världen. Strävan att lägga kristna värderingar till grund för EU:s konstitution innebär ur religiös och demokratisk synvinkel en diskriminering som vittnar om tanklöshet, okunnighet, kulturell isolering och ibland också religiöst högmod.

Samtalet med de två unga invandrarna i Hallunda visade att frågan kompliceras av att en politisk värdegemenskap inte automatiskt följer med en gemensam kristen tro. Inte heller är det självklart att värdegemenskapen skiljer kristna från till exempel muslimer eller judar. Värdegemenskapen kan vara konfessionsöverskridande. Min erfarenhet är att skillnaden i religiös livssyn kan vara betydligt större mellan två kristna än mellan en kristen och en jude eller en kristen och en muslim.

Man skall inte underskatta muslimernas betydelse för att religionen kommit tillbaka. "Tror du på Gud" frågade en radioreporter folk på gatan för ett antal år sedan. De flesta talade lite vagt om att det nog finns något bortom bergen. "Javisst, självklart" svarade en - en muslim från Iran. Gud har kommit tillbaka i det offentliga livet - på gott och ont.

Yrvaket har vi i vårt land fått lära oss att ta dem på allvar som tar sin tro på allvar. I debatten om Muhammed-karikatyren har en konflikt mellan olika kulturtraditioner lett till att somliga upplever att de tvingas kapitulera för andras starka reaktioner. Vi må vara osäkra om var gränsen går mellan rätten till yttrandefrihet och rätten till religiös övertygelse - faktum kvarstår att religionen har kommit tillbaka som politisk kraft. Vissa mänskliga rättigheter, som yttrandefriheten, måste nu balanseras mot andra, som exempelvis hänsyn till att en religiös tro kan kränkas och till respekt för den enskilda individens tro. Hänsynstagandet till yttrandefriheten och till religionsfriheten hamnar i ett gränsdragningsproblem.

Detta väcker frustration. Man kan se det så enkelt som att om någon upplever att man spottar honom i ansiktet reagerar han. Problemet uppstår när den som spottar anser sig vara i sin fulla rätt att spotta och känner sig kränkt om hans rätt att spotta ifrågasätts. Det är inte lämpligt att spotta andra i ansiktet och vi har inte rätt att kräva att den man spottar på inte skall känna sig kränkt och reagera. Man kan utgå från något så

enkelt som Jesu ord: "allt vad ni vill att människorna skall göra mot er..." när rättigheter hamnar i konflikt med varandra.

Till Europas mödosamt tillkämpade kulturtradition hör respekt för individens religiösa tro. Det betyder att individen måste få dra sina konsekvenser av sin tro så länge de inte strider mot den allmänna lagstiftningen. Var gränsen går för respekten för individens religiösa tro är inte upp till den som testar gränsen att avgöra utan till den som blir utsatt för testen.

Vi har svårt med mångfald. Vi har en urgammal tradition i Europa av att staten bestämmer vad som är rätt lära och för ut den genom kyrkan. Läran kan av tradition bara vara på ett sätt för att vara rätt. Skall vi förstå Europas själ måste vi ta steget över i ett bejakande av mångfalden.

Det är intressant att i vår tid, när vi trodde att religionen är död och att Gud är död, har vi fått religiösa konflikter i det offentliga livet av ett nytt slag. I Frankrike har förbud införts för muslimska kvinnor att bära slöja. Att ett liknande förbud infördes för åttio år sedan i Turkiet visar att slöjan egentligen inte är en religiös utan en kulturell företeelse. Nu i de sista av våra dagar har det förbudet upphävts. Traditionen mer än religionen har segrat. Koranen säger mig veterligt inget om slöja, vilket inte hindrar att islam är en religion med patriarkala mönster som måste ändras om religionen skall överleva.

En konflikt med religiösa förtecken är däremot Italiens förbud mot krucifix i skolorna. Den gamla antiklerikalismen har tagit religionsneutraliteten till täckmantel för att utmanövrera de religiösa symbolerna. Detsamma sker i Sverige när man i religionsfrihetens namn bekämpar seden att ha skolavslutningar i kyrkan. Också denna debatt visar att Gud har återuppstått i politiken.

Jag har de senaste fem åren arbetat som präst i en stadsdel med 40 % muslimer. Vi har gemensamma kristet-muslimska andakter fyra gånger om året – i kyrkan. Ingen muslim har känt sig kränkt av att komma till kyrkan. Vi har gemensamma församlingskvällar åtta gånger om året i moskén. Mig veterligt har ingen kristen känt sig kränkt av detta. Imamen och jag är överens om att vi har en gemensam uppgift: att få människor i dagens Sverige att räkna med tron på Gud som en kraft i livet.

Också i fråga om sexualmoralen har religionen kommit tillbaka i politiken. De djupgående läromotsättningarna idag rör inte filosofiska frågor utan etiska. Fortfarande har den romersk-katolska kyrkan svårt med preventivmedel, även om majoriteten romerska katoliker på något underligt sätt har lika få barn som protestanterna eller till och med färre.

I synen på homosexuella äktenskap agerar inte bara den romersk-katolska kyrkan som en konservativ kraft. Principen om att bejaka kärlek mellan människor av samma kön har sina begränsningar också i de lutherska kyrkorna. Man kan fråga sig om Gud är lika konservativ och fast i de etablerade mönstren som många av hans företrädare på jorden. Lustigt nog är ett traditionellt romersk-katolskt land som Spanien mer progressivt i denna fråga än det progressiva Sverige.

När det gäller att bejaka stamcells forskning är England föregångslandet. Mönstret är alltså inte enhetligt. Det gemensamma är att de etiska frågorna intagit den politiska arenan och att kyrkorna med större eller mindre framgång agerar i dessa frågor och i gör sig hörda i det offentliga rummet.

Debatten om EU:s konstitution och de olika etiska och politiska frågeställningarna visar att den religiösa tron

återinträtt på den politiska arenan. Vare sig man är troende eller inte troende är detta ett faktum som man måste förhålla sig till. I det mångkulturella och mångreligiösa samhället växer framtiden. Vad betyder det för sambandet mellan den religiösa och den politiska utopin?

Att religionen återkommit i politiken får den oväntade konsekvensen att behovet ökar av teologisk analys i politiken. En del motsättningar och olikheter i tänkandet inom de olika europeiska kulturerna kan bara förstås om man anlägger en religiös synvinkel. Låt mig ta ett exempel, utkorelsetanken. Den tanken utgår från den gammaltestamentliga idén om det utvalda folket och det utlovade landet som utvecklades inom judendomen på 400-talet f Kr i samband med hemkomsten från exilen.

Utkorelsetanken adopterades av kalvinismen i Frankrike och Schweiz på 1500-talet, spred sig till puritanerna i England och kom den vägen till USA. Den fick näring av den livserfarenhet utvandrarerna till USA en gång hade. En konsekvens av detta synsätt är att man ser sin nation som utvald av Gud och som sin kallelse att ingripa i andra nationers inre liv. Denna utkorelsetanke har fått politiska konsekvenser när USA agerat polis på den internationella arenan, till exempel i Israel, Vietnam och Irak.

George Brown sade i sin första presskonferens som brittisk premiärminister kortfattat att USA är Storbritanniens viktigaste bilaterala kontakt. En teologisk eftertanke ger vid handen att detta konstaterande inte bara grundas på att de båda länderna har gemensamt språk och gemensamma rötter. Det handlar också om ideologi. Ideologiskt står England och USA i vissa avseenden varandra närmare än England och Frankrike eller England och Italien. Skillnaden blir tydlig när man anlägger ett religiöst synsätt.

Biskopen och professorn Anders Nygren i Lund skrev för femtio år sedan ungefär så att skall man förstå en tid måste man försöka förstå vad som i den tiden är den självklara förutsättningen för tankar och handlingar. Det självklara är fundamentet för våra politiska ställningstaganden och etiska värderingar. Från tid till annan kan det självklara skifta. I vår tid är drömmen om välfärdssamhället en sådan självklar förutsättning som politisk, kulturell och religiös vision.

Välfärdssamhällets idé finns i alla religioner på ett eller annat sätt. I den judiskt-kristna traditionen har vi reglerna om rätten till mat för dagen för främlingen, änkan och den faderlöse. I den muslimska traditionen har detta transformerats till allmosegivandet som en av Islams fem pelare. Grundtanken är att allt vi har är ett lån från Gud. Vår uppgift är att dela det med varandra. Det är därför inte en skam att tigga men en skyldighet att dela med sig.

Välfärdssamhällets religiösa utgångspunkt är att alla är skapade av Gud. På den politiska arenan handlar det om grundläggande värderingar av jämlikhet, trygghet och rätt till ett värdigt liv. Det är inte en skam att vara i behov av samhällets hjälp men en skyldighet för samhället att sörja för sina medborgares välfärd. Som politisk vision växte välfärdssamhället i modern tid gradvis fram från slutet av 1800-talet. Sociallagstiftning och regler för arbetslivet utvecklades. Bismarcks Tyskland var föregångsland i Nordeuropa. I olika kulturella kontexter har idén om välfärdssamhället fått skiftande praktisk tillämpning. Det finns en variant i Sydeuropa och en annan i Nordeuropa.

Vad som är hönan och vad som är ägget i detta är svårt att säga. Har Luther präglat tankarna i Nordeuropa eller är Luther själv en produkt av det nordeuropeiska tänkandet? Är den nordeuropeiska grundsynen äldre än Luther och när växte den i så fall fram och varför? I vilket fall som helst växer välfärdssamhället i den nordiska

modellen fram som en parallell till tänkandet i den lutherska socialietiken. Den nordiska modellen skiljer sig från den sydeuropeiska. Luthersk och romersk-katolsk socialetik har skiljaktiga grundkonceptioner.

Förre finske ärkebiskopen John Vikström har observerat att den nordiska välfärdsmodellen utgår från medmänniskan, nästan. Medmänniskans behov och nöd skapar förutsättning för strukturer som garanterar stöd och hjälp oberoende av individens etiska kvalitet och förbättring. Den nordiska modellen bygger därför på en generell socialpolitik i stället för en selektiv.

Den romersk-katolska socialietiken utgår primärt från individen, vilken som etiskt subjekt förverkligar bestämda etiska ideal. I moraliskt avseende goda individer förutsätts skapa ett gott samhälle. Välfärd eftersträvas därför primärt genom att samhället vädjar till det moraliska ansvar och den välgörenhet individerna och de primära grupperna av individer kan utöva i samhället. Först i andra hand engageras högre nivåer i samhället (subsidiaritetsprincipen).

Man kan inte bortse från sambandet mellan visionen om välfärdssamhället och religionen. Skillnaden mellan nord- och sydeuropa vittnar om djupt liggande kulturmönster. Nu är dessa kulturmönster förenade i en och samma politiska union. Samtidigt har dessa två tankemönster på sistone utmanats av ett annat paradig, också det med rötter i reformationstiden.

Den traditionella synen på välfärdsstaten, det må vara av nordeuropeisk eller sydeuropeisk modell, utmanas nu av nyliberalismen. Nyliberalismen har gjort segertåg som ett självklart fundament för mångas tänkande. Den har sina rötter i reformationstidens kalvinistiska mellaneuropa men har blivit en politisk kraft i den anglosachsiska världen.

Nyliberalismen vill minimera politikens och därmed statens roll. Ekonomin betraktas som en a-moralisk process (The business of business is business, Milton Friedman). Den nyliberala marknadsekonomin inledde sitt segertåg i Margaret Thatchers England och medförde konkurrenstänkande och affärsmässighet också i sjukvården, skolan och andra samhällsliga uppdrag. Friheten att välja betonas på bekostnad av jämlikheten och solidariteten. I en mer moderat nyliberalism menar man att rättvisa bäst uppnås i ett samhälle där alla får utveckla sina förmågor.

Idén om välfärdssamhället avslöjar en djupt liggande självklar människosyn och samhällssyn. Nyliberalismen ser hela tillvaron i ekonomiska kategorier. Också människan värderas utifrån prestation, inte i sin egenskap av människa. De gamla lönegraderna har ersatts av utvecklingssamtal och prestationslön. Personalen kallas inte sällan humankapital. Betyder det att vi fått en ny människosyn – att människan är ett kapital, som man fritt kan förfoga över utifrån vad som ger bäst avkastning?

Den ekonomistiska förskjutningen i synen på människan har medfört att det nu inte längre är självklart att bara en företagsledare avskedas när han misslyckas med att utveckla företagets ekonomiska vinst. Nu kan samma öde drabba en sjukhuschef. En kyrkoherde var i det gamla samhället omöjlig att avsätta. Han hade kunglig fullmakt på sin tjänst. Man fick leva med honom. Nu avsätts kyrkoherdar snart sagt på löpande band när de blir misshagliga för kyrkorådet. Det är en sak att situationen skapar osäkerhet och uppmuntrar till följsamhet. En annan sak är frågan om den värderingsförskjutning som lett fram till dagens situation.

Det nyliberala marknadssamhällets ekonomistiska synsätt utmanar människosynen både i det traditionella nord- och det traditionella syd-europeiska tänkandet. Den nordeuropeiska modellen utmanas mer än den

sydeuropeiska. Det ekonomistiska synsättet har kritiklöst vuxit in i Svenska kyrkan. Av tradition står kyrkan och den kristna tron för en annan människosyn. Den som har fått ett ämbete har inte en tjänst man bara i extrema fall kan avsättas från utan ett uppdrag, en kallelse. Det är otänkbart att påven skulle avsättas.

Den intressanta frågan är om det nyliberala marknadstänkandet i framtiden kan utgöra ett gemensamt fundament för nord- och sydeuropas väg mot framtiden eller om nord- och sydeuropa kommer att förenas i kampen mot en gemensam fiende.

Gamla religiösa motsättningar möts i vår tid på en ny arena. Den gamla diskussionen om rättfärdiggörelsen genom nåd och rättfärdiggörelsen genom gärningar, som splittrade Europas religiösa karta på 1500-talet, har återkommit. Frågan är fortfarande om människan har en fri vilja eller inte, men den ställs på ett nytt sätt.

De skillnader och motsättningar som faktiskt finns inom EU kan alltså bland annat förklaras utifrån en religiös grundsyn. En analys av skillnadernas bakomliggande värderingar bidrar därför till förståelsen av motsättningarna. Religionen ger därmed ett gemensamt språk som skapar en mötesplats bortom de olika kulturtraditionerna. Den har en inneboende resurs i att den kan tillhandahålla ett paradigm som genom sin blotta existens blir till ett sammanhållande band mellan Europas olika kulturer.

Det är en gammal uppfattning att kristendomens esse är paradigmet synd – skuld – nåd. I de kategorierna beskrivs människans relation till Gud. Synd – skuld – nåd – paradigmet har sina klara brister. Den kastar en skugga av dysterhet och ett tungsinne över relationen till Gud. Gud blir den stränge domaren, en roll som börjar bli alltmer överspelad i en tid när människors existensiella ångest inte längre är vad den en gång var. Nu är tidsbristen vår största skuld-källa och ett oväntat besök när det är ostädad hemma det vi skäms allra mest för. Synd-skuld-nåd-paradigmets otillräcklighet i vår tid är inte begränsad till kristendomen, den finns inom alla tre religionerna.

Men synd-skuld-nåd-paradigmet har en ofta förbisedd fördel. Det ger oss ett gemensamt språk i vårt umgänge inom den kristna traditionen. Denna tanketradition är gemensam för romersk-katolskt, anglikanskt och lutherskt tänkande och har präglat hela Västeuropa. Den bygger på Nya Testamentet, på Jesus och Paulus, och får genom sin allmänmänsklighet en ekumenisk nationsöverskridande konsekvens.

Men paradigmet talar ett språk som är gemensamt också med judendomen och islam. I en eller annan form finns det i alla religioner. Det handlar om människans långsiktiga relation med den andra världen. Människor i alla folk och traditioner kan därför förenas i dialog om livet nu och om livet i evigheten.

En viktig förutsättning för fortsatta konstruktiva bidrag från svensk sida i den europeiska gemenskapen förutsätter att vi blir medvetna om det självklara i såväl vår egen tradition som i omvärldens.

Europas framtid beror inte bara av ekonomisk och politisk samverkan. Att arbeta också med ideologiska och teologiska frågor är en nödvändig förutsättning för en fördjupning av den europeiska gemenskapen. Utan den analysen kan integrationen omintetgöras. Med den analysen kan den fördjupas. Sverige har som en betydelsefull kulturnation i Nordeuropa ett ansvar att ge sitt bidrag i sökande efter Europas själ.

Framtiden handlar om det etiska och livsåskådningsmässiga fundamentet i det mångreligiösa samhället. Uppgiften är att slå broar mellan nord- och sydeuropa, öst- och västeuropa, mellan germanskt,

anglosachsiskt, slaviskt, turkiskt och latinskt, mellan kulturerna runt Östersjön, Nordsjön, Svarta havet och Medelhavet, mellan öl- och vineuropa, de torra varma somrarnas och de fuktiga kalla vintrarnas Europa.

Dessa olika kulturer bildar tillsammans Europa. Tillsammans förvaltar de Europas själ. Tillsammans kan de bygga en framtid i fred och välfärd. I det arbetet är de olika religionerna resurser så länge de ser varandra som återspeglings av att Gud är stor. Större än Rom. Större än Wittenberg. Större än kyrkan. Större än islam.

Religionens återkomst i politiken ställer religiösa ledare inför utmaningen att främja en humanistisk religion, präglad av respekt och tolerans. Det är viktigt för dem att agera inkluderande och hålla det exkluderande på avstånd. Oroande tecken på att religionen missbrukas till exklusivitet har jag mött inte bara i Bosnien utan också på så skilda platser som Mauritius och Skåne.

Politikerna ställs inför utmaningen att ta till vara religionens kraft på ett konstruktivt sätt, som en inspiration i samhället. Skall det kunna ske måste religionens kraft också i vår tid erkännas.

(© Bengt Wadensjö; artikel i festskrift till Mats Svegfors, 2009.)